

شاخص توسعه انسانی

لیلا شریف خطیبی *

چکیده

رشد تولید ناخالص داخلی به عنوان یکی از شاخص‌های رشد و توسعه اقتصادی کشورها مطرح بوده است. ولی با توجه به اینکه این شاخص، معیار مناسبی جهت تعیین رفاه شهروندان نمی‌باشد، توجه اقتصاددانان به شاخصی معطوف شد که علاوه بر متغیرهای اقتصادی، متغیرهای اجتماعی و انسانی را نیز شامل گردد.

یکی از بهترین این شاخص‌ها، شاخص توسعه انسانی می‌باشد. این شاخص در واقع نوعی جدول تناسبی است که در آن کشورهای جهان بر اساس فاکتورهایی از جمله امید به زندگی، نرخ باسوادی، آموزش، بهداشت، تغذیه و نیز درآمد سرانه واقعی مورد مقایسه قرار می‌گیرند.

شاخص توسعه انسانی از شاخص‌های مهم توسعه یافتگی است و کاربردهای بسیاری در سطح ملی و بین‌المللی دارد. مهم‌ترین کاربرد این شاخص، شناسایی زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که به جهت سیاست‌گذاری نیازمند حمایت و توجه بیشتری هستند و در نهایت فراهم نمودن تمهیدات لازم جهت بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشور است. مطالعات انجام شده وجود ظرفیت‌های بالقوه‌ای را در کشورهای اسلامی جهت افزایش شاخص توسعه انسانی نشان می‌دهند که بواسطه رفع موانع موجود و اتخاذ سیاست‌گذار بهای مناسب می‌توان گام‌های مؤثری در این زمینه برداشت. گزارش اخیر شاخص توسعه انسانی، از بهبود این شاخص در سال‌های پس از انقلاب در ایران خبر می‌دهد به طوری که رتبه ایران در طی سی سال اخیر با ۱۶ پله صعود از ۱۱۰ به ۹۴ در سال جاری ارتقاء یافته است. با توجه به وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود در کشور و همچنین حضور نیروهای جوان و مستعد ایرانی، با برنامه ریزی و سیاست‌گذاری صحیح می‌توان شاهد افزایش این شاخص در سال‌های آتی و رسیدن به سطح توسعه یافتگی در کشورمان باشیم.

واژگان کلیدی: شاخص توسعه انسانی، امید به زندگی، پیشرفت آموزشی، درآمد سرانه واقعی

مقدمه

از زمانی که اقتصاددانان به بررسی مسئله توسعه کشورها پرداختند، رشد اقتصادی (رشد تولید ناخالص داخلی)^۱

به عنوان یکی از بهترین شاخص‌های رشد و توسعه اقتصادی کشورها

مقبولیت عام یافت؛ ولی تجربه اغلب کشورها در طی چند دهه گذشته نشان داد که اگر چه رشد اقتصادی شرط لازم برای بهبود زندگی افراد جامعه است، ولی شرط کافی در این زمینه نمی‌باشد. دولت‌ها ممکن است منافع حاصل از رشد اقتصادی را صرف بهبود رفاه شهروندان نکنند، بلکه برای تقویت قدرت سیاسی خود، درآمد را صرف هزینه‌های دیگری نمایند. دولت‌ها ممکن است منابع تحصیل شده از رشد اقتصادی را صرف سرمایه‌گذاری‌های آینده نمایند، در این صورت نسل حال از سطح رفاه پایین‌تری برخوردار خواهند شد. حتی اگر میانگین در آمد و مصرف جامعه هماهنگ هم باشد، با توجه به وجود شکاف در آمدی بین قشرهای مختلف جامعه، این امکان وجود دارد که آنان که وضع رفاهی بهتری دارند بخش اعظم منافع حاصل از رشد را به خود اختصاص دهند و سهم گروه‌های فقیر بسیار کمتر از گروه‌های دیگر افزایش یابد [۱].

ناکافی بودن معیار درآمد سرانه و رشد اقتصادی در تعیین رفاه شهروندان موجب شد که برخی اقتصاددانان توجه خود را به شاخص‌هایی معطوف سازند که علاوه بر متغیرهای اقتصادی در برگزیده متغیرهای اجتماعی و انسانی نیز باشد، یکی از مهم‌ترین این شاخص‌ها، شاخص توسعه انسانی (HDI)^۲ می‌باشد.

در بحث توسعه انسانی، انسان مبدأ توسعه معرفی می‌شود و نظریه‌های نوین رشد و توسعه عمدتاً متکی بر انسان است. به این معنا که سرمایه گذاری روی ابعاد جسمانی و فکری انسان‌ها را معتبرترین شرط حرکت به سمت توسعه بهینه اقتصادی می‌دانند. هدف اصلی توسعه انسانی، خدمت به انسان و بشریت است. پرورش قابلیت‌ها و تواناییها، شکوفایی استعدادها، گسترش فرصت‌های اشتغال، افزایش درآمد و بهبود کیفیت زندگی انسانها از اهداف نهایی توسعه انسانی می‌باشد.

شاخص توسعه انسانی، سنجش هر نوع پیشرفتی در رویدادهای انسانی

* مرکز تحقیقات بیوشیمی و بیوفیزیک دانشگاه تهران، تلفن: ۰۲۱-۶۱۱۱۳۳۸۱، دورنگار: ۰۲۱-۶۶۴۰۴۶۸۰ پست الکترونیکی: Sharifkhatibi@ibb.ut.ac.ir

متوسطی که یک انسان امید به زنده ماندن از زمان تولدش را دارد، اشاره می نماید.

$$I_1 = \frac{H - H_{\min}}{H_{\max} - H_{\min}}$$

مقدار H طول عمر متوسط کشور یا استان مورد نظر می باشد. مقادیر $H_{\max} - H_{\min}$ استاندارد هیستند که به وسیله UNDP مورد استفاده قرار می گیرند، معمولاً مقادیر ماکزیمم و مینیمم این پارامتر ۸۵ و ۲۵ سال در نظر گرفته می شود.

$$I_2 = 2/3 (E1) + 1/3 (E2)$$

I_2 - پیشرفت آموزشی

$E1$ شاخص نرخ باسوادی بزرگسالان است و مقدار آن از رابطه زیر محاسبه می گردد:

$$E_1 = \frac{Lit - Lit_{\min}}{Lit_{\max} - Lit_{\min}}$$

مقدار Lit میزان باسوادی بزرگسالان در کشور یا استان مورد نظر می باشد. مقادیر $Lit_{\max} - Lit_{\min}$ مقادیر استاندارد هیستند که بوسیله UNDP مورد استفاده قرار می گیرند، معمولاً مقادیر ماکزیمم و مینیمم این پارامتر صد و صفر در نظر گرفته می شود.

E_2 شاخص نرخ ترکیبی ثبت نام ناخالص در تمام مقاطع تحصیلی است و مقدار آن از رابطه زیر محاسبه می گردد:

$$E_2 = \frac{Enrol - Enrol_{\min}}{Enrol_{\max} - Enrol_{\min}}$$

مقدار Enrol میزان ثبت نام ناخالص در تمام مقاطع تحصیلی در کشور

است که در سال ۱۹۹۰ توسط Amartya Sen و اقتصاددان پاکستانی محبوب الحق مطرح گردید و با همکاری Gustav Ranis توسعه و گسترش یافت و از همان زمان توسط برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP)^۳ مورد استفاده قرار گرفته است. از آن پس انجمن هماهنگی آمار ملی^۴ فهرستی از کشورهای جهان را بر اساس میزان این شاخص منتشر می کند که در آن کشورها به ترتیب بالاترین تا پائین ترین رتبه در مقایسه با کشورهای دیگر مطرح می شوند [۱].

شاخص توسعه انسانی، شاخص ترکیبی خلاصه شده ای است که میزان دستیابی کشورها را به سه جنبه اساسی توسعه انسانی اندازه گیری می کند، این سه جزء اساسی عبارتست از:

طول عمر^۵ که با شاخص نرخ امید به زندگی در بدو تولد اندازه گیری می شود، دسترسی به دانش و اطلاعات مورد نیاز (پیشرفت آموزشی)^۶ که با شاخص ترکیبی میزان باسوادی بزرگسالان^۷ (بر اساس دو سوم ارزش کل) و درصد ثبت نام ناخالص در دوره های آموزشی ابتدائی، راهنمایی، متوسطه و عالی^۸ (بر اساس یک سوم ارزش کل) محاسبه می شود، میزان سطح رفاه و بهره مندی از سطح زندگی مناسب که با شاخص درآمد سرانه واقعی^۹ تعدیل شده بر اساس برابری قدرت خرید اندازه گیری می شود. هر یک از شاخص ها با فرمول های ویژه ای محاسبه می شوند و مقدار آنها برای هر کشور، رتبه آن کشور در توسعه انسانی مشخص می نماید [۲، ۳].

محاسبه آماری شاخص توسعه انسانی:

شاخص توسعه انسانی با استفاده از روش های آماری و ترکیب پارامترهای مطرح شده به روش زیر محاسبه می شود:

$$HDI = \frac{I_1 + I_2 + I_3}{3}$$

I_1 - طول عمر

بر اساس امید به زندگی در بدو تولد محاسبه می شود و به تعداد سالهای

لحاظ شود [۶]. گزارشات موجود نشان می‌دهد که تفاوت بین مردان و زنان یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های ارزش کلی شاخص توسعه انسانی هر کشور است. این شاخص (GDI) مقادیری بین صفر و یک را داراست و افزایش برابری زنان و مردان در یک کشور، مقدار این شاخص را افزایش می‌دهد [۷].

شاخص توسعه انسانی تعدیل شده بر حسب توزیع درآمد

شاخص کلی توسعه انسانی درآمد ملی را منعکس می‌کند، اما در بسیاری از کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه، توزیع درآمد نامتعادل است. اگر چه انتظار می‌رود که کشورهای با درآمد سرانه بالاتر از شاخص توسعه انسانی بالاتری برخوردار باشند ولی لزوماً چنین نیست. مقایسه‌های بین کشوری نشان می‌دهد که بسیاری از کشورها با درآمد سرانه بالاتر در سطح پایینی از شاخص توسعه انسانی قرار دارند و بالعکس در برخی از کشورها رتبه شاخص توسعه انسانی از رتبه درآمد سرانه آنها بالاتر است. در واقع مقایسه رتبه شاخص توسعه انسانی و رتبه درآمد سرانه کشورها نشان می‌دهد که تا چه حد ثروت و درآمد کل کشور، صرف بهبود کیفیت زندگی شهروندان شده است. پایین‌تر بودن شاخص توسعه انسانی در مقایسه با درآمد سرانه کشور نشان می‌دهد که متغیرهای توسعه انسانی (آموزش، بهداشت، رفاه و تامین اجتماعی) متناسب با رشد درآمد کشور توسعه نمی‌یابند و لذا کیفیت زندگی شهروندان متناسب با رشد درآمد سرانه کشور بهبود نمی‌یابد. بنابراین تعدیل شاخص توسعه انسانی بر حسب توزیع درآمد امتیاز همه کشورها را کاهش می‌دهد، اما اثر آن در مورد برخی کشورها بیشتر است. این شاخص مقادیری بین صفر و یک را نشان می‌دهد و هر قدر توزیع عادلانه‌تر باشد، مقدار این شاخص به یک نزدیک‌تر است [۱].

موارد استفاده از شاخص توسعه انسانی

شاخص توسعه انسانی (HDI) از جمله شاخص‌های مهم توسعه اقتصادی یا سطح توسعه یافتگی یک کشور است و امروزه کاربردهای بسیاری در سطح ملی و بین‌المللی یافته است. شاخص توسعه انسانی به معنای رتبه بندی کشورها از نظر پیشرفت‌های توسعه انسانی و متوسط

یا استان مورد نظر می‌باشد. مقادیر $Enrol_{max} - Enrol_{min}$ مقادیر استاندارد هستند که بوسیله UNDP مورد استفاده قرار می‌گیرند، معمولاً مقادیر ماکزیمم و مینیمم این پارامتر صد و صفر در نظر گرفته می‌شود. شاخص درآمد واقعی سرانه تعدیل شده بر اساس برابری قدرت خرید

$$I_r = \frac{\log(\text{GDP pc}) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)}$$

مقدار GDPpc^1 میزان درآمد واقعی سرانه تعدیل شده بر اساس برابری قدرت خرید در کشور یا استان مورد نظر می‌باشد، مقادیر ۱۰۰ و ۴۰۰۰۰ نیز مقادیر استاندارد هستند که بوسیله UNDP مورد استفاده قرار می‌گیرند. شاخص درآمد سرانه از تقسیم درآمد ملی یک کشور (تولید ناخالص داخلی) بر جمعیت آن بدست می‌آید. از آنجا که شاخص درآمد سرانه از قیمت‌های محلی کشورها محاسبه می‌گردد و معمولاً سطح قیمت محصولات و خدمات در کشورهای مختلف جهان یکسان نیست، از شاخص برابری قدرت خرید (PPP)^{۱۱} استفاده می‌گردد. در این روش، مقدار تولید کالاهای مختلف در هر کشور در قیمت‌های جهانی آن کالاها ضرب شده و پس از انجام تعدیلات لازم تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه آنان محاسبه می‌گردد [۴، ۵].

شاخص‌های توسعه انسانی تعدیل شده بر حسب نابرابری‌های مرتبط با جنسیت

توسعه مبتنی (GDI)^{۱۲}

از آنجا که شاخص توسعه انسانی (HDI) شاخصی کلی است و بیانگر وضعیت انسانی کشورها نیست، این حقیقت را پنهان می‌دارد که گروه‌های مختلف داخل کشور در سطوح بسیار متفاوتی از توسعه انسانی قرار دارند، بنابراین شاخص‌های دیگری برای گروه‌های جمعیتی در کشورها ایجاد شده است. از آنجائیکه در هر کشور سرمایه انسانی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در توسعه نقش بسزایی ایفا می‌کند، زنان نیز به عنوان نیمی از جمعیت هر کشور معمولاً سهم قابل توجهی در توسعه دارند. توسعه پایدار در صورتی محقق می‌شود که مشارکت تمامی افراد اعم از زن، مرد در آن

توجهی را برای افزایش جایگاه شاخص های توسعه انسانی در کشورهای اسلامی آشکار می کند. گزارشات موجود نشان می دهند که عمده ترین موانعی که در جهت پیشرفت این شاخص در کشورهای اسلامی وجود دارد، شامل درآمد زیاد و فاصله طبقاتی، مالکیت زمین و گستردگی فقر، وضعیت بحرانی زنان و عقب ماندگی آموزشی در زمینه های علمی و فنی می باشد [۷، ۸].

با توجه به اینکه اغلب کشورهای اسلامی در حال توسعه هستند، فقر درآمدی و انسانی کشورهای در حال توسعه نیز از جمله موارد مهمی است که در گزارش توسعه انسانی مورد توجه قرار گرفته است و در این میان شاخص فقر انسانی (HPI)^{۲۱} از اهمیت زیادی برخوردار است. در این شاخص، فقر سلامت به نسبتی از افراد جامعه که امید به زندگی بیش از ۴۰ سال ندارند، اشاره می نماید. فقر آموزشی با نسبت افراد بی سواد بالغ در جامعه ارتباط دارد و فقر استانداردهای زندگی به تعداد افرادی که از دسترسی به منابع آب سالم محرومند و کودکان زیر ۵ سالی که دچار فقر غذایی و کمبود وزن هستند اشاره دارد.^{۲۲}

جایگاه ایران در رتبه بندی شاخص توسعه انسانی:

تازه ترین گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۰۸-۲۰۰۷ سازمان ملل که رسماً منتشر شده است، از بهبود شاخص توسعه انسانی شامل افزایش رتبه امید به زندگی، افزایش تولید سرانه، بهبود رشد، کاهش فقر، کاهش نرخ رشد جمعیت، افزایش نرخ باسوادی، عدم تغییر واردات و رشد صادرات در جمهوری اسلامی ایران خبر داده است.

بر اساس جدیدترین گزارش توسعه انسانی سازمان ملل، شاخص توسعه انسانی ایران که در سال ۱۹۷۵ میلادی ۰/۵۷۱ از یک بوده است، طی ۳۰ سال اخیر با رشد ۱۸/۸ درصدی مواجه شده و به مقدار ۰/۷۵۹ از یک

آسودگیهای زندگی است. کشورهایی که در رده های بالای شاخص توسعه انسانی قرار دارند، کشورهای توسعه یافته و کشورهایی که در رده های پایین شاخص توسعه انسانی قرار دارند، کشورهای توسعه نیافته و عقب افتاده تری از نظر پیشرفتهای جهانی هستند.

کشورها با کمک این شاخص، وضعیت خود را با دیگر کشورها مقایسه می کنند. بهترین مورد استفاده از شاخص توسعه انسانی، برانگیختن گفت و گویی سازنده در باب سیاست کمک دهی به کشورهای نیازمند می باشد. شاخص توسعه انسانی یکی از نمودارها و منابعی است که توسعه اقتصادی در کشورها و نحوه آن را نشان می دهد. تاکید این شاخص به جای استفاده از درآمد سرانه به جنبه های وسیع تر توسعه معطوف گردیده است و این شاخص ضمن اینکه معیاری برای اندازه گیری رفاه شهروندان است، اثر سیاست های اقتصادی بر کیفیت زندگی شهروندان را مورد سنجش و بررسی قرار می دهد. تحلیل اجزای شاخص توسعه انسانی زمینه هایی را شناسایی می کند که به لحاظ سیاست گذاری نیازمند توجه بیشتری هستند. این شاخص برای سیاست گذاری در حوزه های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از جمله فراهم سازی زمینه های مناسب برای شناسایی، هدایت و حمایت از استعدادها و خلاقیت های انسانی، سازماندهی و هماهنگی نهادها و دستگاه های مختلف، اجرای برنامه های تامین اجتماعی با محور قرار دادن توسعه بیمه های اجتماعی و حمایت از گروه های آسیب پذیر، فراهم سازی تمهیدات لازم برای توانمندی افراد با بهبود وضعیت اقتصادی مورد استفاده قرار می گیرد.

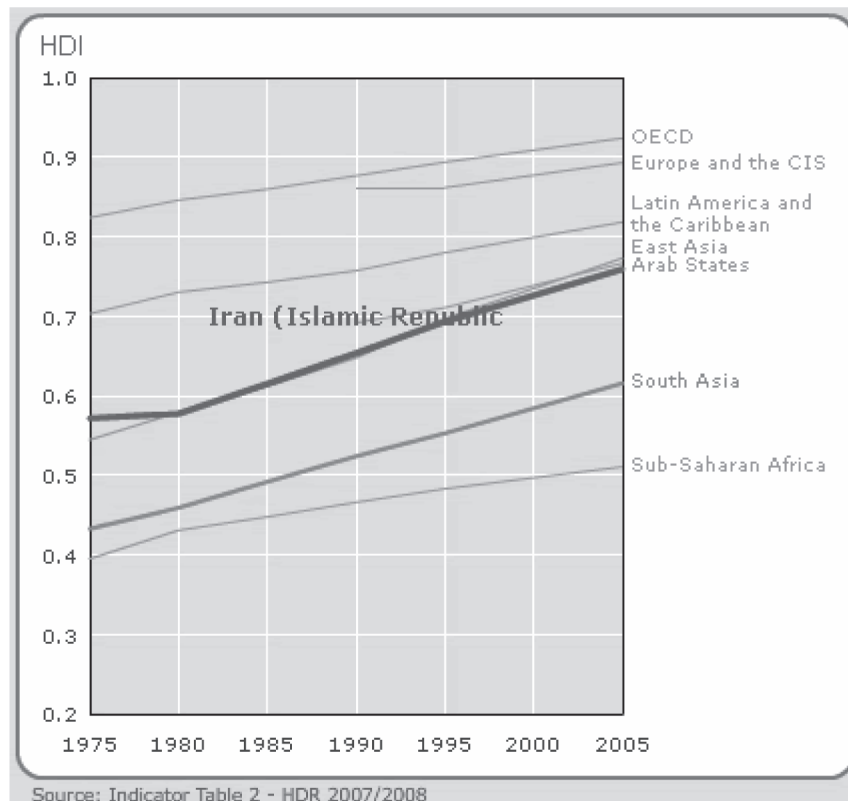
[۷].

توسعه انسانی در کشورهای اسلامی

اغلب کشورهای اسلامی در رده های متوسط و پایین طبقه بندی شاخص توسعه انسانی قرار دارند و معمولاً در بیشتر کشورهای اسلامی شاخص توسعه انسانی بسیار پایین تر از سرانه تولید ناخالص ملی است در حالیکه بعضی از کشورهای غیراسلامی با درآمد مشابه در رتبه بالاتری قرار دارند. پایین بودن شاخص توسعه انسانی نسبت به درآمد سرانه در کشورهای اسلامی، نشان می دهد که این کشورها از درآمد خود برای بهبود شرایط زندگی مردم استفاده نکرده اند. این تفاوت ها وجود ظرفیتهای بالقوه قابل

انقلاب بیش از ۱۳ سال افزایش یافت و به ۷۰/۲ سال رسیده است. سازمان ملل امید به زندگی در مردان ایرانی را ۶۸/۷ سال و در زنان ایرانی را ۸/۷۱ سال گزارش کرده است و ایران از لحاظ شاخص امید به زندگی بین ۱۵۷ کشور رتبه ۸۵ را دارد [۹، ۱۰].

رسیده است. بنابراین گزارش، جمهوری اسلامی ایران از نظر شاخص توسعه انسانی طی سال‌های پس از انقلاب با ۱۶ پله صعود مواجه شده و از رتبه ۱۱۰ در سال ۱۹۷۹ به ۹۴ در سال جاری میلادی ارتقا پیدا کرده است (شکل ۱) [۹، ۱۰].

شکل ۱: تغییرات شاخص توسعه انسانی از سال ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۵ میلادی در بخش‌های مختلف جهان کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی OECD، کشورهای اروپایی و کشورهای آسیای مرکزی و میانه Europe and the CIS، کشورهای آمریکای جنوبی و کارائیب Latin America & The Caribbean، کشورهای شرق آسیا East Asia، کشورهای عربی Arab state، کشورهای جنوب آسیا South Asia، کشورهای شاخ آفریقا Sub-Saharan Africa^{۱۳}

طی سی سال گذشته نرخ باسوادی از ۴۷ درصد به ۸۲ درصد افزایش یافته است، بر اساس گزارش توسعه انسانی، نرخ باسوادی افراد بالای ۱۵ سال در کشور در سال ۵۶ کمتر از ۴۷ درصد بوده است که این رقم نیز طی سال‌های پس از انقلاب با افزایش قابل توجه مواجه شد و به بیش از ۸۲/۴ درصد جمعیت ایران در حال حاضر رسیده است [۹، ۱۰].

سرانه تولید ناخالص داخلی ایران نیز بر اساس شاخص برابری قدرت

به گزارش این سازمان، ایران طی سال‌های پس از انقلاب با ۱۸/۸ درصد رشد در شاخص توسعه انسانی به عنوان شانزدهمین کشور دنیا در سرعت توسعه یافتگی بین ۱۷۷ کشور شناخته شد.

شاخص امید به زندگی مردم ایران پس از انقلاب ۱۳ سال بیشتر شده، بر اساس گزارش توسعه انسانی سازمان ملل، امید به زندگی در ایران در سال ۵۶ کمتر از ۵۷ سال بوده است که این رقم طی سال‌های پس از

آخرین گزارش شاخص توسعه انسانی^{۱۵}
<http://hdr.undp.org>

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2007/2008

HUMAN DEVELOPMENT INDEX

The HDI measures achievements in terms of life expectancy, educational attainment and adjusted real income

HDI rank	HDI rank	HDI rank
High human development	Medium human development	Low human development
1 Iceland	71 Dominica	137 Mauritania
2 Norway	72 Saint Lucia	138 Lesotho
3 Australia	73 Kazakhstan	139 Congo
4 Canada	74 Venezuela	140 Bangladesh
5 Ireland	(Bolivarian Republic of)	141 Swaziland
6 Sweden	75 Colombia	142 Nepal
7 Switzerland	76 Ukraine	143 Madagascar
8 Japan	77 Samoa	144 Cameroon
9 Netherlands	78 Thailand	145 Papua New Guinea
10 France	79 Dominican Republic	146 Haiti
11 Finland	80 Belize	147 Sudan
12 United States	81 China	148 Kenya
13 Spain	82 Grenada	149 Djibouti
14 Denmark	83 Armenia	150 Timor-Leste
15 Austria	84 Turkey	151 Zimbabwe
16 United Kingdom	85 Suriname	152 Togo
17 Belgium	86 Jordan	153 Yemen
18 Luxembourg	87 Peru	154 Uganda
19 New Zealand	88 Lebanon	155 Gambia
20 Italy	89 Ecuador	
21 Hong Kong, China (SAR)	90 Philippines	
22 Germany	91 Tunisia	
23 Israel	92 Fiji	
24 Greece	93 Saint Vincent	
25 Singapore	and the Grenadines	
26 Korea (Republic of)	94 Iran (Islamic Republic of)	
27 Slovenia	95 Paraguay	
28 Cyprus	96 Georgia	
29 Portugal	97 Guyana	
30 Brunei Darussalam	98 Azerbaijan	
31 Barbados	99 Sri Lanka	
32 Czech Republic	100 Maldives	
33 Kuwait	101 Jamaica	
34 Malta	102 Cape Verde	
35 Qatar	103 El Salvador	
36 Hungary	104 Algeria	
37 Poland	105 Viet Nam	
38 Argentina	106 Occupied Palestinian	
39 United Arab Emirates	Territories	
40 Chile	107 Indonesia	
41 Bahrain	108 Syrian Arab Republic	
42 Slovakia	109 Turkmenistan	
43 Lithuania	110 Nicaragua	
44 Estonia	111 Moldova	
45 Latvia	112 Egypt	
46 Uruguay	113 Uzbekistan	
47 Croatia	114 Mongolia	
48 Costa Rica	115 Honduras	
49 Bahamas	116 Kyrgyzstan	
50 Seychelles	117 Bolivia	
51 Cuba	118 Guatemala	
52 Mexico	119 Gabon	
53 Bulgaria	120 Vanuatu	
54 Saint Kitts and Nevis	121 South Africa	
55 Tonga	122 Tajikistan	
56 Libyan Arab Jamahiriya	123 Sao Tome and Principe	
57 Antigua and Barbuda	124 Botswana	
58 Oman	125 Namibia	
59 Trinidad and Tobago	126 Morocco	
60 Romania	127 Equatorial Guinea	
61 Saudi Arabia	128 India	
62 Panama	129 Solomon Islands	
63 Malaysia	130 Lao People's	
64 Belarus	Democratic Republic	
65 Mauritius	131 Cambodia	
66 Bosnia and Herzegovina	132 Myanmar	
67 Russian Federation	133 Bhutan	
68 Albania	134 Comoros	
69 Macedonia (TFYR)	135 Ghana	
70 Brazil	136 Pakistan	
		156 Senegal
		157 Eritrea
		158 Nigeria
		159 Tanzania
		(United Republic of)
		160 Guinea
		161 Rwanda
		162 Angola
		163 Benin
		164 Malawi
		165 Zambia
		166 Côte d'Ivoire
		167 Burundi
		168 Congo (Democratic
		Republic of the)
		169 Ethiopia
		170 Chad
		171 Central African Republic
		172 Mozambique
		173 Mali
		174 Niger
		175 Guinea-Bissau
		176 Burkina Faso
		177 Sierra Leone

اجتماع و فعالیتهای متعدد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شان سبب گشته که کشور از شاخص مطلوبی در این زمینه برخوردار باشد، در حالیکه در اغلب کشورهای اسلامی این مسئله خود یکی از موانع اصلی پیشرفت شاخص توسعه انسانی می باشد. متأسفانه استان های مرزی در جنگ تحمیلی آسیب و خسارات بالایی را متحمل گشته اند و با توجه به اینکه شاخص توسعه در سطح ملی محاسبه می گردد، محرومیت این مناطق تأثیر نامطلوبی بر میزان این شاخص خواهد داشت. بنابراین مسئولین باید توجه بیشتری به بحث محرومیت زدایی در این مناطق داشته باشند. با توجه به قابلیت ها و ظرفیت های موجود در کشور و همچنین حضور نیروهای جوان و مستعد می توان شاهد افزایش چشمگیر این شاخص در سال های آتی و رسیدن به حد توسعه یافتگی باشیم.

از طرف دیگر با توجه به اهمیت بحث اخلاق و انسانیت و هم نین امنیت اجتماعی در توسعه انسانی، به نظر می رسد وارد نمودن فاکتور چهارمی که دربرگیرنده اخلاق و انسانیت باشد در محاسبه شاخص توسعه انسانی الزامی باشد. این فاکتور چهارم به لحاظ آماری یا محاسباتی می تواند شامل مواردی از جمله میزان وقوع جرم و جنایت در جامعه، میزان استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی، میزان امنیت اجتماعی و انسانی، میزان تشکیل خانواده و هم نین پایبندی به مسائل اخلاقی و انسانی در جامعه باشد، با مطالعه جامع و کاملی در این زمینه می توان فرمولی برای محاسبه سهم هر یک از این عوامل در پارامتر اخلاق و انسانیت به دست آورد.

با توجه به وجود شرایط مناسب اخلاقی و انسانیت در اغلب کشورهای اسلامی و از جمله کشورمان وارد نمودن این فاکتور جدید در محاسبه شاخص توسعه انسانی می تواند رتبه کشورهای اسلامی را در رتبه بندی جهانی افزایش دهد.

یادداشت ها

1. Gross Domestic Product (GDP)
2. Human Development Index (HDI)
3. United Nations Development Program
4. National Statistical Coordination Board
5. Life Expectancy

خرید در سال ۵۶ حدود ۲۹۷۰ دلار بوده است که به ۷۹۶۸ دلار در سال گذشته میلادی رسیده است. ایران همچنین از نظر سرانه تولید ناخالص داخلی رتبه ۷۱ را بین ۱۷۷ کشور دارد. این گزارش شاخص تولید ناخالص داخلی ایران را در سال جاری ۰/۷۳۱ اعلام کرده است [۹، ۱۰].

اثرات جنگ بر روی کشورهای همسایه و بازتاب آن در HDI:

از جمله مواردی که بر شاخص توسعه انسانی تأثیر گذار است، جنگ و ناامنی در منطقه می باشد. کشورهایی که در مناطق بحراندیده قرار دارند حتی اگر خود دچار بحران نباشند به علت نگرانی از سرایت ناامنی و بی ثباتی به داخل خاک خود ناگزیر از پرداخت هزینه هایی برای حفظ آمادگی نظامی خود می شوند و از سوی دیگر میزان سرمایه گذاری خارجی در چنین کشورهایی کاهش می یابد و شبکه های دادوستد کالا با مشکل مواجه می شوند، این رخدادها دارای تأثیرات مستقیم در شاخص توسعه انسانی هستند.

نتیجه گیری

گزارشات سازمان ملل در سال های پس از انقلاب نمایانگر صعود و ترقی چشمگیر کشورمان در رتبه بندی شاخص توسعه انسانی می باشد. این افزایش نمایانگر سیاست های موثر و مناسب دولت در استفاده از ثروت و درآمد کل کشور جهت افزایش سطح رفاه و توسعه اجتماعی، فرهنگی و انسانی جامعه است.

با توجه به اینکه کشورمان در سال های پس از انقلاب درگیر جنگ تحمیلی با کشور عراق گشته و حتی تا سالیان متمادی پس از جنگ نیز درگیر بازسازی و ترمیم خسارات وارده بوده است، صعود و ترقی کشور علی رغم تمام این مشکلات، وجود اراده ملی و قابلیت های بسیاری را در کشور نشان می دهد. پیشرفت های علمی ایران در سال های اخیر زمینه مناسبی را برای پیشرفت تکنولوژی و صنعت و به طبع آن افزایش سطح رفاه جامعه فراهم کرده است. موضوع دیگری که در این زمینه اهمیت بسیاری دارد بحث تعدیل این شاخص بر اساس برابری جنسی و خوشبختانه در سال های اخیر حضور زنان در صحنه های مختلف

ment Report Office Occasional Paper.12, UNDP, New York, 1992.

[3] Desai, M. "Human development: concepts and measurement". Eur. Econ. Rev. 35(2:3), 350-357, 1991.

[۴] متوسلی، محمود. توسعه اقتصادی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، ۱۳۸۲.

[۵] آزاد (ارمکی)، غلامرضا. اقتصادشناسی توسعه نیافتگی، موسسه انتشاراتی و فرهنگی وثقی، ۱۳۷۸.

[۶] حسینی لرگانی، سیده مریم. زنان و توسعه، خبرنامه آموزش عالی (مجله الکترونیکی آموزش عالی)، اردیبهشت ۱۳۸۶.

[۷] منتظری، محسن. شاخص‌های توسعه انسانی، ماهنامه صنعت خودرو، ۹۰، آبان ۱۳۸۴.

[۸] خلیلی تیرتاشی، نصرالله. توسعه انسانی از دیدگاه اسلام، معرفت، ۱۰۷، ۳۸۰۱.

[9] UNDP, 1979. Human Development Report. Oxford University Press, New York.

[10] UNDP, 2007/2008. Human Development Report. Oxford University Press, New York.

6. Educational Attainments

7. Index for functional literacy

8. Index for combined elementary and secondary net enrolment rate

9. Real per capita income

10. GDPpc: GDP per capita at PPP in USD

11. Purchasing Power Parity (PPP)

12. Gender-related development index

13. http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets

14. Human Poverty Index (HPI)

15. http://hdr.undp.org/en/media/hdr_20072008_en_complete.pdf

منابع و مآخذ

[۱] فرجادی، غلام علی. تحلیلی بر شاخص توسعه انسانی ای ایران و سایر کشورها، رستاک، آذر ۱۳۸۶.

[2] Anand, S., Sen, A. "Human Development Index: Methodology and Measurement". Human Develop-